

Zaboravljeni vojskovođa Nikola pl. Ištvanović

Podmaršal, odnosno general pukovnik Nikola pl. Ištvanović jedan je u nizu od dvjestotinjak austrougarskih visokih časnika hrvatskoga podrijetla. Iako je bio zapovjednik 83. brigade 42. divizije, jedne od najpoznatijih hrvatskih povijesnih postrojbi, a potom 1918. godine jedan od desetak najviših časnika novoutemeljene Države Slovenaca, Hrvata i Srba, te je zaslužan za sprječavanje talijanske okupacije Slovenije, ostao je na margini znanstvenoga interesa. Stoga se u ovom radu prikazuje njegov životni i vojnički put s osobitim naglaskom na austrougarsku navalu na Srbiju 1914. godine te talijansku agresiju na slovenske zemlje 1918. godine.

Uvod

Prvi svjetski rat sa svim je svojim posljedicama nepovratno promijenio naličje svijeta pa tako i Hrvatske. U njemu je sudjelovao velik broj vojnika s područja današnje Hrvatske,¹ od čega je nekoliko desetaka njih pripadalo Generalskom zboru austrougarske kopnene vojske, a poslije raspada Austro-Ugarske vodećim časnicima vojske novoosnovane Države Slovenaca, Hrvata i Srba.² Jedan od njih bio je i feldmaršal Nikola pl. Ištvanović od Ivanske.

Premda se u razmatranju biografije feldmaršala (podmaršala) Nikole pl. Ištvanovića od Ivanske služimo i nekim ranijim istraživanjima, koja su u cijelosti ili jednim rubnim dijelom dotaknula pojedine segmente iz njegova života, u izradbi ovog članka ključan su izvor njegovi osobni dokumenti i druga građa, sačuvana u arhivu obitelji Dugački, a koji se nalazi u posjedu obitelji.³ Riječ je o bogatom materijalu, koji se sastoji od nekoliko fotoalbuma, različitih vojnih karata te jednog

¹ „Hrvati su činili 10 % stanovništva Monarhije, a mobilizacija stanovništva kreće netom nakon atentata. Iako su predstavljali tek 10 % stanovništva, u cjelokupnoj su vojsci 13 – 14 % vojnika činili Hrvati. [...] Hrvati su u sklopu austrougarske vojske sudjelovali s najmanje 7 divizija. Treba napomenuti kako u te divizije nisu ubrojene hrvatske čete iz Međimurja, Baranje i Bačke. Cijela Austro-Ugarska u ratu je raspolagala sa 48 divizija.“ ĐUKIĆ, PAVELIĆ i ŠAUR 2016: 81-86.

² Generalski zbor Austro-Ugarske Monarhije uoči izbijanja Prvoga svjetskog rata činilo je 178 časnika u najvišim činovima (feldmaršal, general-pukovnik, general pješništva, general konjanništva i general topništva). Od tog broja ukupno se 11 osoba nacionalno deklariralo kao Hrvati (ukupno 6 %). BALLA 2014: 20.

³ Arhiv obitelji Dugački (dalje AOD), Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1.

registratora, u kojemu su prikupljeni brojni isječki iz različitih onodobnih tiskovina, smrtovnice, rodovnice i drugi materijali. Među njima osobito se ističu fotografije na kojima Nikola pl. Ištvanović u nekoliko prilika dočekuje austrijskoga cara i hrvatsko-ugarskoga kralja Karla I. (IV.) Habsburgovca.

Nezaobilazan izvor u istraživanju i pisanju ovoga rada bili su i izvorni dokumenti, velikim dijelom objavljeni u zbirka, člancima i različitim katalogima izložaba o Prvom svjetskom ratu. Većina objavljenih dokumenata pohranjena je u Hrvatskom državnom arhivu te u Arhivu Slovenije.⁴ Također su vrijedan izvor šematizmi austrougarske vojske iz kojih se može pratiti vojno napredovanje Ištvanovića od kadeta-časničkoga zamjenika 1878. do podmaršala 1917. godine.

Prilikom obrade života Nikole pl. Ištvanovića javile su se neke nejasnoće. To se prije svega odnosi na njegov feldmaršalski čin, koji se zbog sličnosti naziva na njemačkom jeziku u literaturi često zna zamijeniti s drugim feldmaršalskim činom, najvišim austrougarskim vojničkim stupnjem. Ištvanovićev feldmaršalski čin (mađ. *Altábornagy*; njem. *Feldmarschalleutnant*; kratica FML) zapravo je drugi po rangu generalski čin i trebao bi se prevoditi kao general-pukovnik, no u ovom radu koristit ćemo naziv podmaršal, kao što se pisalo u onodobnim tiskovinama prema njemačkom izvorniku.

Kao idući problem javilo se pisanje naziva austrougarskih korpusa i armija arapskim ili rimskim brojkama, a čije se pisanje isto tako razlikuje u postojećoj literaturi. Stoga je u radu odlučeno korpuse pisati rimskim brojkama, a armije arapskim.

I na samom kraju nekoliko riječi o naslovu *Zaboravljeni vojskovođa*. Brojni austrougarski časnici hrvatskoga podrijetla bili su još od izbijanja Prvoga svjetskog rata 1914. godine do danas predmetom interesa znanstvenika i drugih istraživača događaja i osoba koje su u njemu sudjelovale. Pod dojmom obilježavanja stogodišnjice početka izbijanja Prvoga svjetskog rata 2014. godine, taj je interes još više ojačao, što je u konačnici rezultiralo velikim brojem novih znanstvenih radova, monografija, kataloga ili letaka izložaba i drugih različitih izdanja u kojima se spominju visoki austrougarski časnici hrvatskoga podrijetla, no ne i Nikola pl. Ištvanović.

Ako izuzmemo natuknicu o Nikoli pl. Ištvanoviću u *Hrvatskom biografskom leksikonu*, koja je u to izdanje uvrštena zahvaljujući inicijativi njegova unuka prim. dr. Vladimira Dugačkoga, kao i članak Nikole Tomince o hrvatskom plemstvu u Prvom svjetskom ratu objavljenom u *Glasniku Hrvatskog plemićkog zbora*, u svim ostalim izdanjima koja se bave visokim austrougarskim časnicima Nikola

⁴ Hrvatski državni arhiv (dalje: HR-HDA), HR-HDA-124, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918-1919, VI Odio za narodnu obranu, Opći spisi Operativnog odsjeka; Hrvatski državni arhiv, HR-HDA-1426, Zbirka fotografija IZ Prvog svjetskog rata; Arhiv Slovenije (dalje: AS), fond Deželne vlade za Slovenijo, Zapisnik seje narodne vlade SHS, 1-50.

se pl. Ištvanović ne spominje.⁵ Ta činjenica osobito iznenađuje zbog toga što je uoči izbijanja Prvoga svjetskog rata 1914. godine Ištvanović bio zapovjednik 83. pješačke brigade 42. domobranske divizije, jedne od najpoznatijih vojnih postrojbi hrvatske ratne prošlosti,⁶ a 1918. godine imao je značajnu ulogu u branjenju teritorija Države Slovenaca, Hrvata i Srba od talijanskih presezanja uslijed sloma austrougarske vojske.

Stoga je cilj ovoga rada ukloniti taj nedostatak i ukazati na njegov zanimljiv životni i vojnički put.

Vojna karijera do izbijanja Prvoga svjetskog rata

Nikola pl. Ištvanović rodio se 30. IV. 1857. u selu Ivanska (Ivanjska) kraj Bjelovara, gdje je završio hrvatsku i njemačku pučku školu.⁷ Školovanje je nastavio 1869. u Zagrebu na kadetskoj školi, a dovršio ga je u Bratislavi 1. IX. 1878. u činu kadeta-časničkoga zamjenika.⁸

Po završetku školovanja upućen je u zaposjedanje (okupaciju) Bosne i Hercegovine te je bio priključen 37. ugarskoj pješačkoj pukovniji 1. divizije XIII. armijskog korpusa, koja je 19. IX. 1878. krenula iz Sarajeva preko planine Romanije prema Glasincu.⁹ Na tom su ih putu 21. IX. kraj Bandina Odžaka i Šenkovića presrele pobunjene jedinice bosanskohercegovačkih muslimana. U toj je bitki Ištvanović ranjen zajedno s još 375 vojnika, dok je 87 vojnika poginulo.¹⁰ Iz postojećih podataka ne može se utvrditi gdje se Ištvanović potom liječio; moguće u Sarajevu gdje se nalazilo sjedište 37. pukovnije.

Po završetku rata u Bosni i Hercegovini njegova je pukovnija dislocirana u Osijek, gdje je 1. XI. 1879. promaknut u poručnika.¹¹ Godine 1882. godine ponovno je u Bosni i Hercegovini, gdje sudjeluje u gušenju pobuna na planinama Majevidi

---

⁵ DUGAČKI 2005: 61; TOMINAC 2010: 31-38.

⁶ „Četrdeset druga domobranska divizija ili, kako su je prozvali, ‘Vražja divizija’ jedna je od najznačajnijih, ako ne i najznačajnija hrvatska postrojba u Prvom svjetskom ratu. Sastojala se od 83. pješačke brigade sa sjedištem u Zagrebu i 84. pješačke brigade sa sjedištem u Osijeku. Zagrebačku brigadu činile su 25. zagrebačka i 26. karlovačka pukovnija, a 84. brigadu 27. sisačka i 28. osječka pukovnija.“ ČUTURA 2014: 24-25; PAVIČIĆ 1943: 261.

⁷ AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1.

⁸ Militär-Schematismus 1878: 236, 311; Umro podmaršal N. pl. Ištvanović, *Nova Hrvatska*, 4(1944) 2. VII, 18; Podmaršal Nikola pl. Ištvanović, *Vojnik*, 4(1944) 28, 3; Umro podmaršal Nikola pl. Ištvanović, *Hrvatski narod*, 6(1944), 2. VII, 5.

⁹ HADŽIBEGOVIĆ 2004: 95.

¹⁰ MANDIĆ 1910: 82-83; STAMBOLIĆ 1964: 476, karta Okupacija Bosne i Hercegovine 1878; HADŽIBEGOVIĆ 2004: 95.

¹¹ Militär-Schematismus 1879: 239, 320; Militär-Schematismus 1880: 235, 325; Militär-Schematismus 1881: 232, 329.

i Javoru.¹² Od 1883. služi u Velikom Varadinu (danas Oradea u Rumunjskoj) kao pripadnik 101. ugarske pješačke pukovnije, nastale spajanjem njegove 37. s 39., 46. i 68. pukovnijom.¹³ Između 1884. i 1885. privremeno je obnašao dužnost logističkoga časnika pri 8. gorskoj brigadi 101. ugarske pješačke pukovnije.¹⁴

Dana 1. V. 1885. promaknut je u natporučnika,¹⁵ a od 1888. godine služio je u Zagrebu, gdje je u međuvremenu bila stacionirana 101. ugarska pješačka pukovnja.¹⁶ U njezinom sastavu bio je do 1889. godine kada je premješten u hrvatsko domobranstvo u Vinkovce.¹⁷ Potom je 1894. i 1895. godine boravio na školovanju u Budimpešti, gdje je pohađao stožerni časnički tečaj.¹⁸

¹² AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1.

¹³ Militär-Schematismus 1883: 230, 468; Militär-Schematismus 1883: 224, 468.

¹⁴ Militär-Schematismus 1884: 219, 470.

¹⁵ Militär-Schematismus 1885: 213.

¹⁶ Militär-Schematismus 1887: 470; Militär-Schematismus 1888: 208, 474.

¹⁷ Austrougarske vojne snage zbog političkog su se ustroja države sastojale od čak tri vojske. To su bile jedinstvena zajednička carsko-kraljevska vojska (*kaiserkönigliche Heer*), koja se dijelila na carsku i kraljevsku vojsku i ratnu momaricu, zatim vojska austrijskoga dijela Monarhije (austrijska zemaljska obrana ili *Landwehr*) te vojska ugarskoga dijela Monarhije (ugarska zemaljska obrana ili *honvéd*), u sklopu koje je djelovalo Kraljevsko hrvatsko-ugarsko domobranstvo. Zakon o osnivanju domobranstva, proglašen 5. XII. 1868. u Beču, a kojeg je Hrvatski sabor prihvatio 6. XII. 1868., omogućio je na području Trojedne kraljevine stvaranje posebnoga domobransko-hrvatsko-slavonskoga okružja u sklopu ugarskoga domobranstva, s hrvatskim kao zapovjednim jezikom. Godine 1869. Austro-Ugarska je podijeljena na 17 vojno-teritorijalnih oblasti sa 8 generalkomandi sa sjedištima u Beču, Grazu, Pragu, Lavovu, Budimpešti, Sibiu, Temišvaru i Zagrebu te 9 vojnih komandi u rangju divizija. Nakon ukidanja Vojne krajine 1880. godine, tri godine kasnije taj je teritorijalni ustroj bio zamijenjen novim. Tada je Austro-Ugarska podijeljena na 16 vojno-teritorijalnih oblasti (15 korpusnih oblasti i Vojna komanda za Dalmaciju). Nekadašnja zagrebačka Generalkomanda pretvorena je u Komandu XIII. korpusa, čiji je teritorij obuhvaćao čitavu Trojednu kraljevinu Hrvatsku, Dalmaciju i Slavoniju. Jezgru hrvatskoga domobranstva činio je XIII. korpus koji se sastojao od 7. i 36. pješačke divizije te od 42. hrvatske domobranske divizije te od još nekoliko manjih jedinica. Domobranske divizije brojale su dvije brigade 4 pukovnije i 12 bojni. Svaka divizija imala je na raspolaganju 12 do 16 000 pušaka i 300 do 450 konjanika. Dalmacija, Hercegovina i dio južne Bosne nalazili su se u sklopu XVI. korpusa, a Istra III. korpusa. Na području Trojedne kraljevine zajednička vojska bila je ustrojena kroz 3 pješačke divizije, 10 pješačkih pukovnja, 3 konjaničke pukovnije, 4 topničke pukovnije te od 2 topnička sklopa. Od tog broja u sastavu zajedničke vojske nalazile su se 2 pješačke divizije sa 6 pješačkih pukovnja, 2 konjaničke pukovnije te 4 topničke pukovnije. Uz njih su postojale i brojne druge manje postrojbe zajedničke vojske i domobranstva. Vojska ugarskoga dijela Monarhije (*honvéd*) bila je teritorijalno podijeljena na 7 domobranskih distrikta ili okružja, a 1873. formirano je 14 brigada od po dvije polubrigade svaka s 3 – 4 bataljona. Područje Trojedne kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije u cijelosti se našlo u sklopu Kr. Ugarskog VII. hrvatsko-slavonskog domobranskog okružja sa sjedištem u Zagrebu (od 1912. godine VI. okružje). Godine 1880. ono je imalo 2 brigade (83. brigada s 25. pukovnijom u Zagrebu i 26. u Karlovcu, te 84. brigada s 28. pukovnijom u Osijeku i 27. u Sisku). Uz to formiran je 10. husarski puk u Varaždinu. U ratu je VII. okružje oblikovalo 42. domobransku diviziju. Zastave hrvatskih pukovnja bile su identične zastavama honvénda, s razlikom što su zastave hrvatskih pukovnja bile uokvirene hrvatskom trobojnicom. Časnički

Godine 1890. imenovan je kapetanom, 1900. majorom, a 1905. potpukovnikom.¹⁹ Od 1895. godine zapovjednik je odvojenih bataljuna u Zemunu i Novoj Gradiški te stožerni časnik pri 27. domobranskoj pješačkoj pukovnici u Sisku.²⁰ Godine 1902. nalazio se u Osijeku, gdje je objavljena njegova knjižica *Naša zastava*, u kojoj je pisao o značenju vojničke zastave i dužnosti njezine obrane, prikazao obred posvete te opisao zastavu 28. osječke domobranske pješačke pukovnije.²¹

Godine 1907. boravio je u Italiji i Siciliji na stručnom putovanju.²² Po povratku u domovinu 1908. u Zagrebu je promaknut u čin pukovnika i zapovjednika 25. domobranske pješačke pukovnije u sklopu 83. brigade 42. domobranske divizije.²³ Iste godine bio je odlikovan.²⁴

Zahvaljujući visokom ugledu i u skladu s njegovim činom, Nikoli pl. Ištvanoviću 3. IX. 1910. podijeljeno je ugarsko-hrvatsko plemstvo s pridjevkom „od Ivanske“,²⁵ a 1912. dodijeljen je zagrebačkom VII. domobranskom okružju na generalsko mjesto.²⁶ Godinu dana kasnije, 11. XI. 1913., promaknut je u zapovjednika 83. brigade 42. pješačke divizije u činu general-majora.²⁷ Na toj dužnosti dočekao je izbijanje Prvoga svjetskog rata, kada je zajedno s ostatkom 42. divizije i čitavim XIII. korpusom bio prebačen u sjeveroistočnu Bosnu te priključen 5. armiji.²⁸

Srpska kampanja

Nakon što je Kraljevina Srbija 25. VII. 1914. odbila austrougarski ultimatum od 23. VII. da njezine službe mogu slobodno provoditi policijsku istragu na srpskom tlu povezanu s atentatom na prestolonasljednika Franju Ferdinanda u Sarajevu,

---

kadar u hrvatskom domobranstvu pretežno je bio hrvatski čime su Hrvati uz Mađare bili jedini narod u Austro-Ugarskoj Monarhiji, koji je imao svoju vojsku s hrvatskim oznakama na uniformama, pod zapovjedništvom svojih časnika i s hrvatskim kao zapovjednim jezikom. O ustroju austrougarske vojske i udjelu Hrvata više vidi: KALEČAK i SMOLE 1958: 375-379; KALEČAK 1970: 333-336; ARALICA 1996: 198-206; HUZJAN 2005: 446; NOVOSEI 2014: 267-289; HOUŠKA i MAČKOVIĆ 2014; HOUŠKA i MAČKOVIĆ: 2014, 21-23.

¹⁸ AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascicl 1.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ DUGAČKI, Ištvanović, Nikola, 61.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Schematismus 1909a: 83; Schematismus 1909b: 83; Schematismus 1910: 81; Schematismus 1911: 79.

²⁵ DUIŠIN 1939: 15.

²⁶ AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascicl 1.

²⁷ Schematismus 1914., 137.

²⁸ Ibid.

Austro-Ugarska je 28. VII. objavila rat Srbiji čime je pokrenut složeni sustav sklopljenih savezništava između europskih država, koji su naposljetku doveli do izbijanja Prvoga svjetskog rata.²⁹

U prvim danima rata započele su opsežne austrougarske pripreme za zauzimanje Srbije. Za tu akciju bilo je angažirano 7 zborova s pomoćnim jedinicama, te su bile uključene i 3 armije (2., 5. i 6.), koje su bile okupljene na Drini nasuprot ulaznih vrata i gorskih postavka od Crnoga Vrha do Gučeva-Kulišta-Jagodnje planine, južno od Šapca i dalje uz dolinu Lima.³⁰ Ištvanovićeve 42. divizija bila je dodijeljena 5. armiji i uoči navale na Srbiju nalazila se pod zapovjedništvom Stjepana Sarkotića u predjelu Zvornika.³¹

Kao zapovjednik 83. brigade 42. domobranske pješačke divizije, Nikola pl. Ištvanović našao se u sjeveroistočnoj Bosni u predjelu Zvornika, odakle je započeo njegov borbeni put u Prvom svjetskom ratu.

U prvoj Potiorekovoju ofenzivi na Srbiju (12.-24. VIII. 1918.), u historiografiji poznatoj još i pod nazivom Cerska bitka ili bitka na Jadru,³² 42. divizija dobila je zadaću napredovati uzvodno od Zvornika prema jugu radi obuhvaćanja srpske 3. armije s juga. Dok je glavni dio divizije prešao 13. VIII. Drinu kraj Zvornika (25., 26. i 27. pukovnija) te nakon sukoba sa srpskim pograničnim jedinicama napravio mostobran na području Malog Zvornika, odakle su nastavili napredovati desnom obalom Drine, dotle je Ištvanović s nepoznatim snagama napredovao lijevom, austrougarskom obalom Drine.³³ Razlog ovom manevru dojava je od 14. VIII. 1914. o grupiranju protivničkog bataljuna kod Ljubovije i upadima srpskih snaga u Bosnu.³⁴

Glavina 42. divizije potom je 15. VIII. zaokrenula te dolinom rijeke Jadre marširala u pravcu Krupnja, kojeg je zaposjela 16. VIII.,³⁵ dok je Ištvanović nastavio napredovati uzvodno do Ljubovije, gdje je sa svojom brigadom i jednom bitnicom

²⁹ ČULINOVIĆ 1968: 22-23; „Njemačka je objavila rat Rusiji 1. VIII. (pošto je ova na potez Austro-Ugarske od 28. VII. odgovorila 29. VII. djelomičnom mobilizacijom, a sutradan i općom), te potom 3. VIII. i Francuskoj. Velika Britanija navijestila je rat Njemačkoj 4. VIII., pošto je ova prekršila neutralnost i suverenitet Belgije; Crna Gora pridružila se Srbiji 5. VIII. objavom rata Austro-Ugarskoj, koja je istoga dana objavila rat Rusiji; Italija se nije pridružila partnerima iz Trojnoga saveza, nego se isprva proglasila neutralnom, a potom prešla u suprotni tabor. Na taj je način već u početku u rat bilo uvučeno osam europskih država: Rusija, Francuska, Velika Britanija, Belgija, Srbija i Crna Gora s jedne strane, te Njemačka i Austro-Ugarska s druge“, Svjetski ratovi 2018.

³⁰ PAVIČIĆ 1943: 249, 253.

³¹ ČUTURA 2018: 189-190.

³² LUKOVIĆ 1959: 210-213; DIMITRIJEVIĆ i NIKOLIĆ 2014: 22-26.

³³ PAVIČIĆ 1943: 210.

³⁴ HR-HDA-1773, fond Stjepan Sarkotić, osobni fond Sarkotić Stjepan, signatura svitka. ZM 274/1, top. Oznaka: Z-4732, Dnevnik s prilozima, 1914-1918, nadnevak 14. kolovoza; ČUTURA 2018: 191.

³⁵ LUKOVIĆ 1959: 211.

prešao Drinu te potom potisnuo srpski Ljubovijski odred u smjeru Pecke, gdje je naposljetku bio zaustavljen nakon što su se Ljubovijskom odredu priključili dijelovi moravske I. divizije.³⁶ O posebnosti Ištvanovićeve položaja tijekom prve Potiorekove ofenzive ponajbolje svjedoči zemljovid iz knjige *Austria-Hungary's last war, 1914-1918.*, na kojem su od svih austro-ugarskih postrojbi jedino Ištvanovićeve snage prikazane pod njegovim imenom.³⁷

Nakon što su Srbi razbili austrougarsku ofenzivu, 19. VIII. došla je zapovijed za povlačenjem austrougarske vojske.³⁸ Nakon što su položaje 42. divizije kod Krupnja napale snage srpske I. drinske divizije 3. armije, glavnina 42. divizije povukla se u smjeru Loznice kako bi osigurala južni bok austrougarske 5. armije u povlačenju, a sam Ištvanović sa svojom je brigadom osiguravao odstupanje snaga austrougarske 6. armije prema Vlasenici.³⁹ Glavnina 42. divizije u noći se 19. na 20. VIII. prebacila preko Drine kraj Šepka, dok se Ištvanović na području Ljubovije zadržao sve do 21. VIII. te se među posljednjima povukao iz Srbije.⁴⁰

U drugoj Potiorekovoju ofenzivi na Srbiju (6. IX. – 4. X. 1918.), u historiografiji poznatoj još i pod nazivom Bitka na Drini,⁴¹ 42. divizija borila se u sastavu XIII. korpusa 6. armije. Dana 13. IX. prebacila se u Srbiju preko Drine i njezine ade Kurjačice nedaleko od Batara, gdje se žestoko sukobila sa srpskom II. drinskom divizijom.⁴² Napad na srpske položaje započeo je u 3.30 sati, a prijevoz prvih jedinica 42. divizije prema Sarkotičevoj je zapovijedi osiguravao Ištvanović sa svojim logističkim postrojbama.⁴³ Nakon što su srpske snage doživjele velike gubitke, 16. IX. povukle su se na rezervne položaje što je omogućilo 42. diviziji da istoga dana izbije pred selo Gornji Dobrić i razvije veći perimetar divizijskog mostobrana.⁴⁴ Daljnje napredovanje 42. divizije bilo je potom zaustavljeno i preusmjereno 22. IX. prema cesti Loznica – Ljesnica i naposljetku prema planini Gučevo, gdje se žestoko sukobila sa srpskom Kombinovanom divizijom ojačanom s pet srpskih pukovnija.⁴⁵

³⁶ GLAISE-HORSTENAU 1930: 152; PAVIČIĆ 1943: 265.

³⁷ Vidi Sliku 4. Isječak rasporeda austrougarskih i srpskih snaga tijekom Prve ofenzive na Srbiju 1914.

³⁸ J. LUKOVIĆ, Cerska bitka, 211.

³⁹ GLAISE-HORSTENAU 1930: 175.

⁴⁰ LUKOVIĆ 1959: 212.

⁴¹ LUKOVIĆ 1959: 621-624; DIMITRIJEVIĆ i NIKOLIĆ 2014: 28.

⁴² LUKIĆ 1966: 99-111.

⁴³ KNEŽEVIĆ 1917: 55.

⁴⁴ HR-DAOS-482, Fond Kamilo Firinger 1893-1984, Osobna dokumentacija, 1911-1980, kut. 1, Prva bilježnica ratnog dnevnika (rukopis), 85-91; LUKOVIĆ 1959: 622; KNEŽEVIĆ 1917: 55-75; TURKALJ-GUSLAR 1930: 40-55.

⁴⁵ HR-HDA-1773, fond Stjepan Sarkotić, osobni fond Sarkotić Stjepan, signatura svitka. ZM 274/1, top. Oznaka: Z-4732, Dnevnik s priložima, 1914-1918, nadnevak 14. kolovoza; KNEŽEVIĆ 1917: 72. ČUTURA 2018: 191.

Na batarskom mostobranu ostale su tek manje snage 25. zagrebačke pukovnije pod Ištvanovićevim zapovjedništvom.⁴⁶ Imao je tri bataljona i jednu brdsku bateriju iz 8. brdske brigade.⁴⁷ Tijekom nastavka bitke na Drini i obrane batarskog mostobrana Ištvanović je čitavo vrijeme boravio u svom stožeru u barakama na desnoj srpskoj strani Drine unatoč tomu što je srpska artiljerija neprestano borbeno djelovala po njemu, a obranu mostobrana napustio je tek kada je Drina poplavila.⁴⁸ Zbog hrabroga držanja tijekom borbi za batarski mostobran Ištvanović ne samo da je bio odlikovan već je i stekao poštovanje vojnika s kojima je bio na prvoj liniji obrane.⁴⁹ S batarskoga mostobrana povukao se 20. IX. nakon što se Drina izlila iz korita i poplavila austrougarske položaje.⁵⁰

Potom je uslijedila Kolubarska bitka, u kojoj je austrougarska vojska naposljetku poražena i ponovno prisiljena napustiti srpski teritorij.⁵¹ Nakon poraza, u prosincu 1914. godine 42. divizija bila je razmještena u Srijem, no ne zna se točno je li bila u okolici Rume ili u blizini Petrovaradina.⁵² Odatle je 24. I. 1915. upućena na ratište u Bukovinu i Galiciju.⁵³

Vojni zapovjednik Rijeke

Uoči prebacivanja XIII. korpusa na rusko bojište, Nikola pl. Ištvanović imenovan je zapovjednikom novoutemeljenoga V. pomorskoga okruga austrougarske vojnopomorske oblasti (*Kriegs-Marine-Ergänzungs-Bezirke*) sa sjedištem u Rijeci, odnosno čitave istočno-istarske, riječke i hrvatske obale (Kvarnersko primorje i Istre).⁵⁴

⁴⁶ U svom dnevniku Firinger pogrešno oslovljava Ištvanovića pukovnikom, a taj podatak također pogrešno prenosi i Lukić. HR-DAOS-482, Fond Kamilo Firinger 1893-1984, Osobna dokumentacija, 1911-1980, kut. 1, Prva bilježnica ratnog dnevnika (rukopis), 85-91; LUKIĆ 1966: 93; ČUTURA 1914: 24-25.

⁴⁷ LUKIĆ 1966: 93.

⁴⁸ HR-DAOS-482, Fond Kamilo Firinger 1893-1984, Osobna dokumentacija, 1911-1980, kut. 1, Prva bilježnica ratnog dnevnika (rukopis), 86.

⁴⁹ O vojničkom držanju Ištvanovića tijekom bitke za batarski mostobran ponajbolje nam ilustrira ulomak iz prve bilježnice ratnoga dnevnika Kamila Firingera, koji je služio pod Ištvanovićem u 6. domobranskoj pukovniji poljskih topova. Firinger je nadredene časnike tijekom borbi oko batarskog mostobrana opisao kao kukavice, a kao izuzetak istaknuo je upravo Ištvanovića, koji je „pokazao mnogo srčanosti, malo više nego razna druga viša gospoda, jer je cijelo vrijeme ostao naprijed, nije se sakrivao ostraga“. HR-DAOS-482, Fond Kamilo Firinger, Prva bilježnica ratnoga dnevnika (neobjavljeni rukopis), Državni arhiv u Osijeku, 87.

⁵⁰ KNEŽEVIĆ 1917: 72, 88; TURKALJ-GUSLAR 1930: 40-41.

⁵¹ LUKOVIĆ 1959: 540-542.

⁵² HAMERŠAK 2013: 323; BLAŽINA 2015: 99-100.

⁵³ DEDIJER 1981: 245-246.

⁵⁴ PRICA 1958: 379-381.

Nakon ulaska Italije u rat protiv Austro-Ugarske 23. V. 1915. Ištvanović je poduzeo mjere za zaštitu svoga pomorskog okruga. Mada se u Rijeci nisu očekivali napadi talijanske ratne mornarice zbog lake branjivosti riječkog akvatorija, odnosno morskih ruta kojima se pristupa Riječkom zaljevu (Vela vrata, Srednja vrata, Mala vrata), Ištvanović je svoje postrojbe rasporedio u nekoliko obrambenih linija na potezu od padina Učke kraj Medveje pa sve do Kraljevice. Prvu je obrambenu liniju postavio na samoj obali, uključujući i pojedine punktove u samoj luci, dok je posebnu pozornost posvetio prometnicama koje su iz grada vodile prema unutrašnjosti, osiguravši ih s još nekoliko obrambenih linija.⁵⁵ Nažalost, manje je bio uspješan u sprečavanju borbenoga djelovanja talijanskoga ratnog zrakoplovstva, koje je svoje prvo bombardiranje izvršilo 1. VIII. 1916.,⁵⁶ koje se u kontinuitetu nastavilo sve do završetka rata.⁵⁷

Za zasluge u vođenju V. pomorskoga okruga, kao i za iskazanu hrabrost na srpskom bojištu, Nikola pl. Ištvanović u prvoj je polovici svibnja 1917. imenovan podmaršalom.⁵⁸ U tom novom činu bio je u svečanoj delegaciji koja je 3. VI. 1917. u Kastvu dočekala hrvatsko-ugarskoga kralja i austrijskoga cara Karla I. (IV.) Habsburgovca prigodom njegova posjeta Istri.⁵⁹

Osim vojne, Ištvanović je imao velikih zasluga i u brizi za domaće stanovništvo. U vrijeme oskudice i gladi koja se javila u posljednjim godinama Prvoga svjetskog rata u Hrvatskom primorju, Istri i na otocima organizirao je dostavu hrane te promicao ribarstvo kako bi osigurao dostatne količine hrane.⁶⁰ Prema vlastitim riječima u članku o događajima u Rijeci 1916. godine, Ištvanović je posebno istaknuo da je kao vojni zapovjednik V. odsjeka „branio naše ljude svih plemena od napadaja, došli oni sa ma koje strane, te pomogao u dobavi hrane. Ovo je patriotsko djelo vršio iz čovječanskih osjećaja i iz ljubavi prema svojoj domovini“.⁶¹

Osim problema s rješavanjem prehrane stanovništva, Ištvanović je koristio i svoje vojne jedinice za gradnju niza manjih prometnica, kako bi što bolje povezao

---

⁵⁵ AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1, Skica obrambenih položaja u Rijeci i okolici iz 1915. godine.

⁵⁶ RIJEKA 2018.

⁵⁷ SUČIĆ 1953:282.

⁵⁸ Ranglisten 1918: 46; AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1.

⁵⁹ AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1, letak „Car i kralj Karlo u Istri“.

⁶⁰ Za razliku od spomenutih krajeva, Rijeku su Mađari redovito opskrbljivali velikim količinama živežnih namirnica, kako bi što čvršće vezali Riječane za Ugarsku. AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1. Isječak iz novina *Riječ* pod naslovom: „Kako se minirala Austrija“; Umro podmaršal N. pl. Ištvanović, *Nova Hrvatska*, 4(1944), 2. VII, 18; Podmaršal Nikola pl. Ištvanović, *Vojnik*, 4(1944) 28, 3; SUČIĆ 1953: 282.

⁶¹ AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1. Isječak iz novina *Riječ* pod naslovom: „Kako se minirala Austrija“. Izjava podmaršala u m. g. Nikole Ištvanovića.

manja mjesta Hrvatskoga primorja s Rijekom. U tom poslu zapošljavao je i domaće stanovništvo te im tako nastojao pomoći osiguravajući im prihode.⁶²

No u povijesti Rijeke i Hrvatskog primorja najviše se istaknuo po sustavnoj zaštiti domaćega pučanstva od samovolje mađarskih vlasti. O njegovim naporima ponajbolje svjedoči molba mještana primorskoga podvelebitskog mjesta Karlobaga od 10. IV. 1918. u kojoj ga izvješćuju o „velikoj neprilici i u teškom položaju s kojeg nam se ugrožava životni opstanak“.⁶³ U tom pismu građani Karlobaga žale se Ištvanoviću da su zbog oskudice teškom mukom nabavili brašno u Hrvatskoj i Slavoniji, kojeg im je potom riječka mađarska pogranična policija zaplijenila pod izgovorom da ih žele u lihvarske svrhe iskoristiti.⁶⁴ Nakon što je pismo zaprimljeno, Ištvanović je već 13. IV. reagirao te pisano zapovijedao da „zaplijenjeni paketi biti će u najkraćem vremenu tamo priposlani o čemu umoljavam sva na molbi potpisane objediniti“.⁶⁵

Također je spriječio riječku mađarsku upravu da proglasi uvođenje prijekoga suda nad građanima Rijeke, radi zaustavljanja revolucionarnih prohrvatskih gibanja u tom gradu. Zbog podizanja hrvatske zastave uz austrijsku u vojarni 79. pukovnije na Školjiću u Rijeci 23. X. 1918. došlo je do oružanog sukoba vojnika hrvatske 79. pješačke pukovnije zajedničke vojske „Grof Josip Jelačić“ i mađarskih snaga, sastavljenih od pograničnoga redarstva i jedinica ugarskoga domobranstva.⁶⁶ Iako se sukob mogao okarakterizirati kao pobuna, a njezini su se sudionici pred ratnim sudom po kratkom postupku mogli smaknuti, upravo zahvaljujući Ištvanovićevoj intervenciji do toga nije došlo, iako je taj događaj odjeknuo u peštanskim i bečkim novinama koje su pisale o sukobu većih razmjera između hrvatskih vojnika i riječkoga redarstva.⁶⁷

Nakon što se krajem Prvoga svjetskog rata Austro-Ugarska počela raspadati, Ištvanović se s nekoliko drugih visokih časnika stavio na raspolaganje vladi novoutemeljene Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Nakon što je austrougarsko zajedničko ministarstvo rata u Beču dana 28. X. dopustilo vojnim zapovjedništvima da stupe u kontakt s domaćim predstavnicima narodnih vijeća kako bi osigurali red i mir, Ištvanović je kao vojni zapovjednik Rijeke pokrenuo 79. pješačku pukovnicu zajedničke vojske „Grof Josip Jelačić“ te do prijepodneva 28. X. 1918.

⁶² AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1, Novinski isječak pod naslovom: Iz mjesta i okolice / Promaknuće generala Ištvanovića.

⁶³ OD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1, Zamolba građana Karlobaga za pomoć u svezi s dostavom hrane.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1, Dogodilo se na današnji dan: 29. X. 1968/RTV Zagreb, Urednik Matijašević, autor Žeželj; SUČIĆ 1952: 4.

⁶⁷ Umro podmaršal N. pl. Ištvanović, *Nova Hrvatska*, 4(1944), 2. VII, 18; Podmaršal Nikola pl. Ištvanović, *Vojnik*, 4(1944) 28.

zauzeo sve važnije ustanove u gradu, među kojima su najvažnije bile brodogradilište „Danubius“ (danas Brodogradilište 3. maj), tvornica torpeda „Whithead“, petrolejska luka, cijela slobodna luka (tzv. „Porto franco“) i kolodvor.⁶⁸ Istog dana Ištvanović je zapovijedao pripadnicima 79. pješačke pukovnije zajedničke vojske „Grof Josip Jelačić“ da pod oružjem patroliraju Rijekom i održavaju red.⁶⁹ Osim toga, Ištvanović je 28. X. naredio magistratu grada Rijeke da objavi *Poziv pučanstvu Rijeke i Sušaka* na njemačkom jeziku te *Apel* na talijanskom jeziku, u kojima je obavijestio svoje sugrađane da je pripadnicima 79. pukovnije dao nalog da održavaju red u gradu i da će se brutalno obračunati sa svima koji će na bilo koji način narušavati javni red i mir.⁷⁰ Time je Ištvanović samo dan prije svečanoga sjedinjenja Rijeke s Trojednom kraljevinom Hrvatskom, Dalmacijom i Slavonijom stavio Rijeku pod hrvatsku vlast te ju nakon pola stoljeća ponovno priključio matici zemlji.⁷¹

Zahvaljujući Ištvanovićevoj akciji, sam čin predaje grada Rijeke 29. X. 1918. od strane mađarskoga guvernera baruna Zoltana Jekelfalússya u ruke Konstantina Rojčevića, povjerenika za Rijeku Narodnoga vijeća iz Zagreba, bila je tek formalnost s obzirom na to da je Rijeka već čvrsto bila u rukama Ištvanovića.⁷² Istoga je dana odlukom Hrvatskoga sabora od 29. X. 1918. dr. Rikard Lenac imenovan velikim županom za grad Rijeku. Po dolasku u Rijeku, Lenac je imenovao Konstantina Rojčevića šefom upravne vlasti, a podmaršala Ištvanovića vojnim zapovjednikom, dok je potpukovnik Petar Teslić postavljen za zapovjednika 79. pješačke pukovnije zajedničke vojske „Grof Josip Jelačić“.⁷³

S obzirom na to da je Rijeka, kao druga po važnosti luka na istočnoj obali Jadrana, odmah iza Trsta, uz simboličnu, prije svega imala geostratešku ulogu za novu državu u nastajanju, ne čudi da je Ištvanovićevo zaposjedanje grada u ime nove države i te kako imalo odjeka.

O tome ponajbolje svjedoči činjenica da je Ištvanović bio jedan od četvorice visokih bivših austrougarskih časnika koji su u prvim redovima prisustvovali svečanoj sjednici u palači Hrvatskoga sabora 29. X. 1918., na kojoj je proglašen raskid svih državnih veza s Austrijom i Ugarskom, sjedinjenje Rijeke s

⁶⁸ SUČIĆ 1952: 4; SUČIĆ 1953: 282; MATIJEVIĆ 2008: 364.

⁶⁹ Državni arhiv u Rijeci (dalje DAR), DAR-HR-22, fond Gradsko poglavarstvo Rijeka 1872–1918, prezidijalni spis br. 212/1918. od 28. X. 1918. (Appello); AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1, spis *Aufruf an die burger von Fiume und Sušak*; SUČIĆ 1953: 282.

⁷⁰ SUČIĆ 1953: 282.

⁷¹ Pod mađarsku vlast Rijeka je dospjela 1867. godine sklapanjem Hrvatsko-ugarske nagodbe. DUGAČKI i REGAN 2018: 213-214.

⁷² SUČIĆ 1953: 282.

⁷³ AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1, Dogodilo se na današnji dan: 29. X. 1968/RTV Zagreb, Urednik Matijašević, autor Žeželj.

Trojedom kraljevinom Hrvatskom, Dalmacijom i Slavonijom te naposljetku proglašenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba.⁷⁴ Ulazak Nikole pl. Ištvanovića u hrvatsku sabornicu zajedno s hrvatskim časnicima, generalom pješaštva Lukom pl. Škrinjarićem, podmaršalom Mihajlom Mihaljevićem i generalmajorom Josipom Pliverićem bilo je popraćeno uzvicima s galerije „Živila narodna vojska!“⁷⁵

U Rijeku se Ištvanović vratio isti ili idući dan, kada je u dnevnoj zapovijedi obznanio da vojnici mogu sa svojih odora skinuti austrougarska vojna znamenja i zamijeniti ih narodnim vrpčama.⁷⁶ Tako je i službeno sankcionirana odluka pripadnika 79. pješačke pukovnije zajedničke vojske „Grof Josip Jelačić“, koji su to samoinicijativno učinili još 25. X. 1918. Nepoznato je što je Ištvanović potom radio, no već 17. XI. 1918. Rijeka je bila u rukama talijanske vojske, a Ištvanović u Zagrebu gdje je bio uključen u organiziranje vojske Države Slovenaca, Hrvata i Srba.

U obrani Slovenije

Još 18. VIII. 1918. u Ljubljani je osnovan Narodni svet kao preteča prve slovenske vlade, koja se 6. X. iste godine priključila u Zagrebu Narodnom vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba, u to vrijeme izvaninstitucionalnom predstavničkom tijelu južnoslavenskih naroda u Austro-Ugarskoj uoči njezina raspada.⁷⁷

Kada je 29. X. u Zagrebu proglašena uspostava Države Slovenaca, Hrvata i Srba, kao njezina najvažnija zadaća nametnula se obrana teritorija nove države od presezanja Italije, kojoj su sile Antante tajnim Londonskim ugovorom (1915.) zajamčile proširenje državnoga teritorija na područje velikih dijelova istočne obale Jadrana, ali i Slovenije. Ništa manju prijetnju predstavljali su Austrijanci i Mađari, koji su željeli za svoje nove nacionalne države zadržati što više teritorija koji su se nalazili u sastavu nekadašnjih habsburških nasljednih zemalja i povijesne Ugarske.⁷⁸

Stoga ne čudi da je već 29. X. 1918. po uspostavi nove države utemeljeno Ministarstvo obrane (Odio za narodnu obranu) unutar vlade Države Slovenaca,

⁷⁴ Zapovjednik grada Rijeke obavijestio je magistrat grada Rijeke da je 28. listopada 1918. otputovao u Zagreb, kako bi sutra prisustvovao svečanoj sjednici Narodnog vijeća u Zagrebu. ŠIŠIĆ 1920: 189-196; SUČIĆ 1953: 282. Trenutak proglašenja raskida veza Hrvatske s Austrijom i Ugarskom ovjekovječio je Ivan Tišov slikom „Prelom“, koja je u međuvremenu tijekom 1930-ih godina zagubljena u Beogradu. TIŠOV 1920: 434.

⁷⁵ PETRANOVIĆ i ZEČEVIĆ 1988: 103-105; PERIĆ 2000: 412, bilj. 64

⁷⁶ Dnevna zapovijed vojnog zapovjednika u Rijeci feldmaršala Ištvanovića, *Primorske novine*, 3(1918), 30. X., 1.

⁷⁷ ČULINOVIĆ 1968: 67.

⁷⁸ ČULINOVIĆ 1968: 67-68.

Hrvata i Srba (Predsjedništvo Narodnog vijeća Srba, Hrvata i Slovenaca), za čijeg je povjerenika imenovan dr. Mate Drinković.⁷⁹ Pod njegovim je vodstvom već 1. XI. utemeljena narodna vojska Slovenaca, Hrvata i Srba te izvršena vojno-teritorijalna podjela Države Slovenaca, Hrvata i Srba na četiri okružja.⁸⁰ General Josip Plivarić imenovan je zapovjednikom I. vojnoga okružja (za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju) sa sjedištem u Zagrebu, a podmaršal Ištvanović II. vojnoga okružja (za Sloveniju) u Ljubljani, dok je podmaršal Mihajlo Mihaljević imenovan glavnim zapovjednikom za operativne poslove.⁸¹ Bila su predviđena još i zapovjedništva za III. vojno okružje (Sarajevo) na čelu s podmaršalom Teodorom Bekićem i IV. vojno okružje (Mostar) pod zapovjedništvom generala Adama Durmana, no ona nisu uspostavljena jer je 12. XI. 1918. Narodno vijeće u Sarajevu odbacilo tu mogućnost.⁸² Pokušaj osnivanja V. vojnoga okružja za Dalmaciju sa sjedištem u Splitu pod zapovjedništvom generala Vladimira Laxe započeo je 20. XI., no zbog talijanske je okupacije velikih dijelova obale obustavljeno 10. XII. 1918.⁸³

Ubrzo je Ištvanović preuzeo svoje zapovjedništvo u Ljubljani te bio odmah suočen s tri velike prijetnje. Prva se odnosila na veliki broj bivših austrougarskih vojnika koji su se upravo preko Slovenije vraćali svojim kućama. Drugu su prijetnju predstavljali bivši austrougarski vojnici austrijskoga podrijetla, koji su bili odani dotadašnjim vojnim strukturama razmještenim po svim značajnijim slovenskim gradovima, a koji su bili potencijalna prijetnja pokušajima slovenskoga osamostaljenja. Treću su prijetnju predstavljali Talijani, kojima su Velika Britanija i Francuska za ulazak u rat na njihovoj strani obećali velike dijelove slovenskoga teritorija.

Kako bi to riješio, Ištvanović je 2. XI. sa svojim zamjenikom potpukovnikom Milanom Ulmanskym (načelnik generalštaba) održao u Ljubljani sastanak s Josipom pl. Pogačnikom (predsjednik Narodne vlade Srba, Hrvata i Slovenaca u Ljubljani) te dogovorio slijed povratka vojnika s bojišta, čiji se broj procjenjivao na gotovo pola milijuna.⁸⁴ U tom najkritičnijem trenutku u dogovoru s feldmaršalom Svetozarom Borojevićem organizirao je razoružanje bivših austrougarskih vojnika čime je spriječio pljačke i uništenje te spasio mnogobrojan skupocjen ratni

---

⁷⁹ HR-HDA-124, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918-1919, kutija 19, Opći vjesnici naredbi br. 1-15 god. 1918., Vjesnik naredaba br. 1., 1; KRIZMAN 1961: 180; HUZJAN 2005: 447.

⁸⁰ BALKOVEC 1992: 113; POJIĆ 2008: X; KRANJIC 2018.

⁸¹ KRIZMAN 1961: 181, bilj. 58; RIBNIKAR 1998: 35.

⁸² KRIZMAN 1961: 181, bilj. 58; HUZJAN 2005: 449.

⁸³ HUZJAN 2005: 449; POJIĆ 1008: X-XI.

⁸⁴ Zapisnik Narodne vlade SHS u Ljubljani od 2. XI. 1918. RIBNIKAR 1998: 61.

materijal za novu državu i njezinu vojsku u nastanku.⁸⁵ O poduzetim mjerama Ištvanović je redovito izvještavao predstavnike Narodne vlade Srba, Hrvata i Slovenaca u Ljubljani, kao i dva srpska časnika, koji su mu stavili svoje vojnike na raspolaganje kako bi lakše održavao red i kontrole na kolodvorima.⁸⁶

Zaplijenjenim ratnim materijalom naoružao je slovenske pripadnike raspadnute austrougarske vojske i nekadašnje srpske ratne zarobljenike,⁸⁷ pomoću kojih je zaustavio talijansko napredovanje u Sloveniju, zaustavivši ih tek u Rakeki i Logatecu, malim mjestima udaljenim tridesetak kilometara zapadno od Ljubljane.⁸⁸ S tim je jedinicama osigurao zapadne dijelove Slovenije od talijanskih presezanja sve do 22. XII. 1918., kada je kao prva jedinica regularne srpske vojske u Ljubljani ušao 4. pješadijski puk Drinske divizije.⁸⁹

Kao i u Rijeci, Ištvanović je poduzeo sve mjere da između njegovih postrojbi i vojnih struktura propale Austro-Ugarske također ne dođe do sukoba. Kada je Narodni svet (Narodni savjet) u Ljubljani iz Zagreba 7. X. 1918. dobio nalog uhititi generala pukovnika Wenzela Wurma, predstavnika austrougarske vlasti u Ljubljani, njegovo uhićenje spriječio je Ištvanović, koji je svojega dobrog poznanika Wenzela nagovorio da odstupi i vlast u Ljubljani prepusti povjereniku za narodnu obranu u slovenskoj narodnoj vladi dr. Lovri pl. Pogačniku.⁹⁰ Time je spriječeno moguće krvoproliće i dogovoreno mirno povlačenje austrougarske vojske iz Ljubljane.

Nikola pl. Ištvanović 1. I. 1919. razriješen je s položaja zapovjednika II. vojnoga okružja, a samo okružje prestalo je postojati 1. II. 1919., kada je uspostavljena

⁸⁵ Nakon što su 31. X. 1918. Talijani prešli demarkacijsku liniju i započeli s osvajanjem slovenskog i hrvatskog teritorija obećanog Londonskim ugovorom, dr. Drinković zatražio je od feldmaršala Borojevića da što više odugovlači s povlačenjem kako bi usporio napredovanje Talijana i da sve jugoslavenske postrojbe stavi pod zapovjedništvo zapovjednika Ljubljane, podmaršala Ištvanovića. HR-HDA-124-6, Narodno vijeće SHS, Odjel za narodnu obranu, Operativni odsjek, 5/1918, Brzjav Svetozaru Borojeviću; DUGAČKI 1944: 1-2; KRIZMAN 1961: 203; POJIĆ 2006: 27; ŠTAMBUK-ŠKALIĆ i MATIJEVIĆ 2008: 364, dok. 162.

⁸⁶ Zapisnik Narodne vlade SHS u Ljubljani od 6. XI. 1918. U RIBNIKAR 1998: 81.

⁸⁷ Već 29. X. 1918. prvi su slovenski časnici dali prisegu novoj državi, a 9. studenog odaslan je poziv na mobilizaciju što je do 20. studenog omogućilo organiziranje 5 pukovnija s približno 12 500 vojnika. U isto vrijeme u Ljubljani je formiran 26. pješadijski puk srpske vojske kojeg čine nekadašnji srpski austrougarski zarobljenici, s jednim eskadronom konjice i jednom poljskom baterijom. Taj puk organizirao je potpukovnik Stevan Švabić. KRIZMAN 1961: 203; ŠVAJČER 1988: 345-347.

⁸⁸ HR-HDA-124, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918-1919, Predsjedništvo, Opći spisi, kut. 1, br. 600, 20. studenog 1918. Općina Logatec protestira protiv talijanske okupacije jugoslavenskih krajeva; Umro podmaršal N. pl. Ištvanović, *Nova Hrvatska*, 4(1944), 2. VII, 18; Podmaršal Nikola pl. Ištvanović, *Vojnik*, 4(1944) 28, 3; MATIJEVIĆ 2008: 20.

⁸⁹ KRIZMAN 1961: 206, bilj. 154.

⁹⁰ AS DVD, 1-50, Zapisnik seje narodne vlade SHS – Arhiv Slovenije, fond Deželne vlade za Slovenijo, zapisniki Sej, 1-50; Zapisnik Narodne vlade SHS u Ljubljani od 7. X. 1918. U RIBNIKAR 1998: 82; PEROVŠEK: 1995: 28, bilj. 14; BALKOVEC 1992: 114.

Dravska divizijska oblast pod komandom generala Krste Smiljanića.⁹¹ Prije odlaska u Zagreb Josip pl. Pogačnik zahvalio mu se na velikom trudu koji je uložio u održavanju mira u Sloveniji, kao i u organiziranju njezine obrane u prvim danima postojanja Države Slovenaca, Hrvata i Srba.⁹²

Budući da vodstvo Države Slovenaca, Hrvata i Srba nije imalo pretjerano povjerenje u nekadašnje visoke austrougarske časnike, odlukom povjerenika za narodnu obranu od 23. XII. 1918. Ištvanović je umirovljen 1. I. 1919. s još 103 visokih časnika nekadašnje austrougarske vojske i narodne vojske Slovenaca, Hrvata i Srba.⁹³ No, tu je istu odluku Mate Drinković za Ištvanovića povukao već 10. I. 1919. te ga vratio u djelatnu službu, u kojoj je ostao iduće dvije godine, odnosno do 1. VIII. 1921. kada je umirovljen.⁹⁴ Nakon umirovljenja nastanio se u Sisku, gdje mu je 1931. godine preminula supruga Lujka rođ. Ivkanec. Potom se preselio u Zagreb, gdje je preminuo 30. VI. 1944.

Nažalost, iz sačuvane dokumentacije ne može se utvrditi je li se bavio ikakvim društvenim aktivnostima tijekom mirovine, odnosno je li bio uključen u neka udruženja ili akcije. No zanimljiva je činjenica da se po uspostavi Nezavisne Države Hrvatske 1941. godine nije pridružio njezinoj vojsci u nastajanju, poput Slavka Kvaternika i nekih drugih bivših austrougarskih časnika. Na temelju postojeće dokumentacije ne može se pouzdano utvrditi treba li razlog tome tražiti u njegovoj političkoj nepodobnosti za novi režim, s obzirom na to da je imao aktivnu ulogu u uspostavi prve jugoslavenske državne zajednice, ili u njegovim poznim godinama u vrijeme njezine uspostave.

Nikola pl. Ištvanović bio je oženjen Lujkom rođ. Ivkanec (Sisak, 1877. – Sisak, 1931.)⁹⁵, i u braku s njom dobio je sinove Aleksandra (Sisak, 1897. – Zagreb, 1975.), inženjera i pukovnika vojske Kraljevine Jugoslavije, i Nikolu (Sisak, 1899.) te kćeri Mariju (Sisak, 1899.) i Helenu Ludoviku (Jelku; Sisak, 1902. – Zagreb, 1967.), suprugu izv. prof. Zvonimira Dugačkog (Osijek, 1903. – Zagreb, 1974.) i majku Mladena (Zagreb, 1937.) i Vladimira (Zagreb, 1939. – Zagreb, 2014.). Nikolini potomci žive u Zagrebu.⁹⁶

⁹¹ HR-HDA-124, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918-1919, kutija 19, Opći vjesnici naredbi br. 1-15 god. 1918., Vjesnik naredaba br. 1., str. 1 r.; ŠVAJČER 1989: 71; BALKOVEC 1992: 113; RIBNIKAR 1998: 35; HUZZAN 2005: 445.

⁹² AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1, Pismo Josipa pl. Pogačnika, predsjednika narodne vlade SHS u Ljubljani od 18. I. 1918.

⁹³ *Osobni vjesnik naredaba*, 1 (1919) 8, 23. XII.: 1; POJIĆ 2008: 155.

⁹⁴ *Osobni vjesnik naredaba*, 2 (1919) 2, 10. I.: 2-3; POJIĆ 2008: 164-165.

⁹⁵ Građa o obitelji Ivkanec nalazi se u AOD.

⁹⁶ AOD, Lujka i Aleksandar pl. Ištvanović, osmrtnice.

Zaključak

Nikola pl. Ištvanović jedan je u nizu visokih austrougarskih časnika hrvatskoga podrijetla, koji je nepravedno ostao na margini znanstvenoga interesa iako se u Prvom svjetskom ratu istaknuo na vojnom, organizacijskom i političkom polju. Vojnu karijeru započeo je odmah po završetku obrazovanja na kadetskoj školi u Bratislavi 19. IX. 1878., kada je u činu kadeta-časničkoga zamjenika upućen u Bosnu i Hercegovinu te priključen 37. ugarskoj pješačkoj pukovniji 1. divizije XIII. armijskog korpusa, s kojom je sudjelovao u nekoliko teških borbi te bio i ranjen.

Od 1879. u činu je poručnika, a od 1885. natporučnika. Po povratku iz bosanskohercegovačke misije služio je u Osijeku sve do 1883., kada je 37. ugarska pješačka pukovnija priključena novoosnovanoj 101. ugarskoj pješačkoj pukovniji sa sjedištem u Velikom Varadinu i kasnije u Zagrebu. U njezinu sastavu bio je do 1889. godine kada je premješten u hrvatsko domobranstvo u Vinkovce. Potom je 1894. i 1895. godine boravio na školovanju u Budimpešti, gdje je pohađao stožerni časnički tečaj.

Godine 1890. imenovan je kapetanom, 1900. majorom, a 1905. potpukovnikom. Od 1895. godine zapovjednik je odvojenih bataljuna u Zemunu i Novoj Gradiški te stožerni časnik na posebnu uporabu kod 27. domobranske pješačke pukovnije u Sisku. Godine 1902. nalazio se u Osijeku. Godine 1907. boravio je na vojnoj specijalizaciji u Italiji i Siciliji, a po povratku u domovinu u Zagrebu je promaknut u čin pukovnika i zapovjednika 25. domobranske pješačke pukovnije u sklopu 83. brigade 42. domobranske divizije.

Zahvaljujući visokom ugledu i u skladu s njegovim činom, Nikoli Ištvanoviću 3. IX. 1910. podijeljeno je ugarsko-hrvatsko plemstvo s pridjevkom „od Ivanske“, a 1912. bio je dodijeljen zagrebačkom VII. domobranskom okružju na generalsko mjesto. Dana 11. XI. 1913. promaknut je u zapovjednika 83. brigade 42. pješačke divizije u činu general-majora. Na toj dužnosti dočekao je izbijanje Prvoga svjetskog rata, kada je s ostatkom 42. divizije i čitavim XIII. korpusom bio prebačen u sjeveroistočnu Bosnu te priključen 5. armiji.

Tijekom prve i druge ofenzive na Srbiju s manjim je postrojbama osiguravao bokove austrougarskim armijama u napredovanju, odnosno kao klin se zabijao u srpske redove i tako navlačio veće snage na sebe, što je omogućavalo rasterećenje na glavnim austrougarskim udarima, a poslije odlaska 42. divizije na rusko bojište početkom 1915. bio je imenovan za zapovjednika V. pomorskog korpusa, a 1917. postao je podmaršalom. Na toj dužnosti bio je sve do propasti Austro-Ugarske u listopadu 1918., kada je svojim autoritetom i uz pomoć jedinica 79. pješačke pukovnije „Grof Josip Jelačić“ izvršio pripojenje grada Rijeke Trojednoj kraljevini Hrvatskoj, Dalmaciji i Slavoniji, a potom Državi Slovenaca, Hrvata i Srba.

Bio je jedan od četvorice visokih časnika koji su sudjelovali u radu svečane

sjednice u Hrvatskom saboru 29. X. na kojoj je proglašen raskid veza Trojedne kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije s Ugarskom i Austrijom i njezin ulazak u sastav Države Slovenaca, Hrvata i Srba, a potom je sudjelovao u organiziranju njezine vojske kao zapovjednik Drugoga vojnog odsjeka sa sjedištem u Ljubljani. Na toj poziciji organizirao je nesmetani prelazak tisuća nekadašnjih austrougarskih vojnika preko Slovenije, proveo je njihovo razoružanje, naoružao lokalne slovenske postrojbe i nekadašnje austrougarske srpske zarobljenike te se uspješno suprotstavio Talijanima, čije je napredovanje zaustavio gotovo na prilazu Ljubljani. Na toj dužnosti ostao je do 1919. godine, a u aktivnoj vojnoj službi do 1921. godine kada je umirovljen u činu podmaršala.

Premda je Ištvanovićevo biografija relativno dobro poznata, zahvaljujući arhivu obitelji Dugački, ipak je na neka pitanja iz njegova života teško pronaći odgovor. To se na prvom mjestu odnosi na njegovu ulogu u prve dvije Potiorekove ofenzive na Srbiju. Tijekom obje ofenzive borio se praktički izvan sastava svoje matične 42. divizije te samostalno s relativno malobrojnim snagama osiguravao bokove austrougarskih armija u pokretu te na taj način vezao na sebe značajnije srpske snage i sprečavao njihov eventualni pokušaj zaokruživanja austrougarskih snaga. S obzirom na tu ulogu, može se pretpostaviti da je uživao veliko povjerenje austrougarskih vojnih stratega, a u prilog tome ide brojka dodijeljenih odlikovanja.

Također je očito da je iz kolektivnoga historiografskog pamćenja potisnuta činjenica da je upravo on 28. X. pripojio grad Rijeku Hrvatskoj, da je zatim u idućim danima s nekoliko visokih austrougarskih časnika sudjelovao u stvaranju vojske Države Slovenaca, Hrvata i Srba, čija je zadaća bila u što većoj mjeri spriječiti zaposjedanje, među ostalim, hrvatskoga teritorija od strane talijanskih i mađarskih snaga, te naposljetku, da je tijekom studenog 1918. godine obranio velike dijelove Slovenije od talijanske okupacije i sustavno radio na mirnom povlačenju i razoružanju nekadašnjih austrougarskih snaga austrijskoga podrijetla s istoga područja. Čini se da razlog tomu leži u njegovom političkom držanju za prijeloma 29. XI. 1918. Naime, dok su svi ostali nekadašnji austrougarski visoki časnici smijenjeni 1. I. 1919. jer se smatralo da nisu lojalni novoj državnoj zajednici, ta je odluka u slučaju Ištvanovića bila ukinuta jer je, prema Mati Drinkoviću, „kao jedan od prvih u redove narodne vojske pohrlio“, zbog čega mu Drinković daje „za njegov domoljubivi i požrtvovani rad pohvalno priznanje u ime Vlade Narodnog vijeća SHS“.⁹⁷

---

⁹⁷ *Osobni vjesnik naredaba*. 2(1919) 2, 10. I: 2-3, POJIC 2008: 164-165.

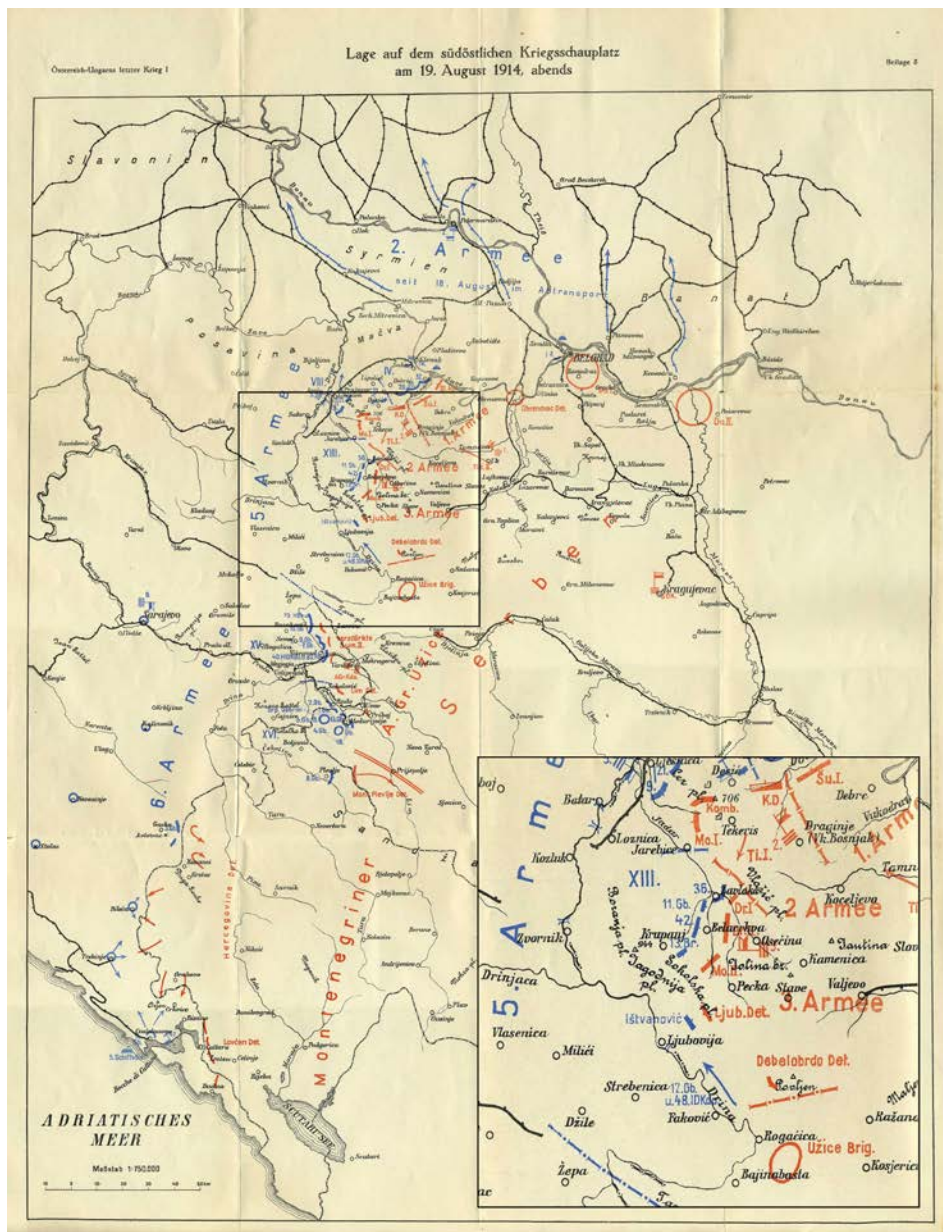
Slika 1. Plemićki grb Nikole pl. Ištvanovića od Ivanske.

Slika 2. Portret Nikole pl. Ištvanovića u činu general pukovnika.

Slika 3. Portret Nikole pl. Ištvanovića u svečanoj odori ugarskog domobranstva.

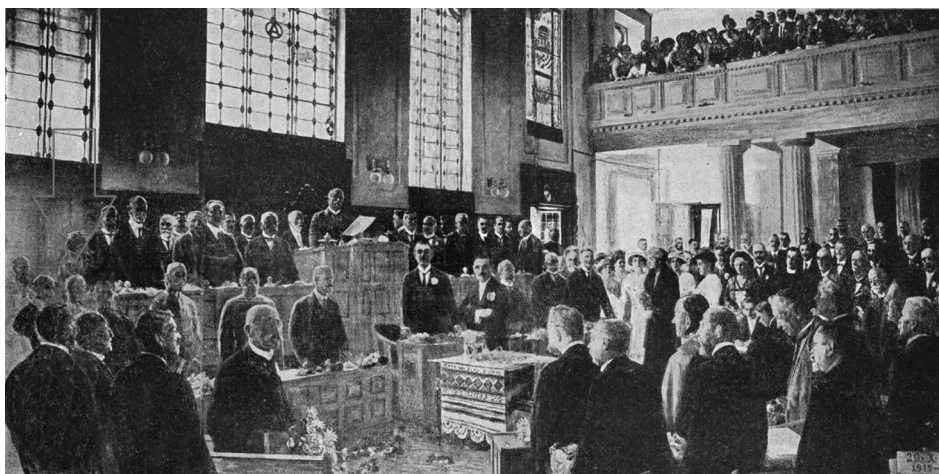
Slika 4. Isječak rasporeda austrougarskih i srpskih snaga tijekom Prve ofenzive na Srbiju 1914.

Slika 5. Isječak karte Rijeke i okolice borbenim položajima koje je osobno rukom ucrtao Nikola pl. Ištvanović.

Slika 6. Portret Nikole pl. Ištvanovića u činu podmaršala.

Slika 7. Prelom 29. X. 1918. Ivana Tišova. Listopadskoj sjednici Sabora prisustvovao je i Nikola pl. Ištvanović koji je također na slici (označen strelicom).

Car i kralj Karlo u Istri

Dne 3. lipnja 1917. u jutro prošao je car i kralj Karlo dolazeći sa svojom pratnjom u automobilima iz Kranjske, kroz Matulje, odakle je krenuo preko Učke u Pazin i Pulu, a odonud preko Plominja i Opatije opet natrag na sjever. U Matuljama su ga dočekale oblasti, svećenstvo, školska djeca s učiteljsvom, djaci s profesorskim zborom i mnogobrojni narod. Kastavski načelnik carski savjetnik Kazimir Jelušić pozdravio je vladara kratkom toplom besjedom, pa uvučen u razgovor od vladara, umolio je načelnik, da vlada što prije i što izdašnije priskoči stradajućem pučanstvu u pomoć, jer da je narod bijen skrajnom bijedom i nevoljom došao već na kraj svojih tjelesnih sila, moren već dulje vremena neumolnom i neutaživom gladi. Do sada je strpljivo podnašao sve patnje i nevolje, nadajući se nekakvom preokretu na bolje, ali dalje se ovako ne može, već treba što brže državne i zemaljske pomoći. Vladar se zahvalio na načelnikov pozdrav u hrvatskom jeziku. U svojem odgovoru rekao je vladar, da pozna još iz djetinjstva veoma dobro ove primorske krajeve, kao i ovdješnje dobro hrvatsko pučanstvo, kojemu kao i svim ostalim Hrvatima zahvaljuje za njihovu tradicionalnu vjernost, što su je posvjedočili i za ovoga svjetskoga rata na svim frontama.

O boravku cara i kralja u Matuljama donosimo četiri gornja fotografska snimka i to:

Na slici br. 1: se vidi (križem označen) Vilko Sever, ravnatelj strukovne škole za obrtno risanje u Kastvu, na desno mu podnačelnik dr. Franjo Jelušić, za tim kastavski načelnik carski savjetnik Kazimir Jelušić, te u uniformama: ravn. hrv. muškog učiteljska u Kastvu i hrvatski pjesnik Vladimir Nazor, te gg. profesori: Ante Mučalo, Jakov Jakac, Karlo Pribil i Mate Sepić.

Na slici br. 2: Kastavski načelnik carski savj. Kazimir Jelušić, dvorski savjetnik Glanz de Leipa, namjestničtveni savjetnik i kotarski poglavar u Voloskom-Opatiji dr. Geza pi. Murad, tršćanski namjestnik Fries-Skene (s kapom), pukovnik Sticha i zapovjednik V. odsjeka na Rijeci podmaršal Ištvanović.

Na slici br. 3: Cas, kad je stigao automobil s vladarom u admiralskoj uniformi na Matulje, te on ustaje, da siđe iz automobila.

Na slici br. 4: Vladar razgovara s kastavskim načelnikom carskim savjet. Kazimirom Jelušićem, na lijevo tišćanski namjestnik Fries-Skene, iza načelnika dvorski savj. Glanz de Leipa, pukovnik Sticha, kotarski poglavar i namj. savjetnik Murad, nad načelnikovom glavom se vidi generalni poboč. vladarev knez Lobkovic.

Slika 8. Letak o dočeku austrijskoga cara i hrvatsko-ugarskoga kralja Karla I. (IV.) Habsburgovca u Istri.

Bibliografija

Arhivsko gradivo

Arhiv obitelji Dugački, Nikola pl. Ištvanović.

Arhiv Slovenije. fond Deželne vlade za Slovenijo. Zapisnik seje narodne vlade SHS, 1-50.

HR-DAOS-482 – Državni arhiv u Osijeku, Fond Kamilo Firinger 1893-1984, Osobna dokumentacija, 1911.-1980., Prva bilježnica ratnog dnevnika (rukopis).

HR-DAR- 22 – Državni arhiv u Rijeci, Fond Gradsko poglavarstvo Rijeka 1872.-1918., Prezidijalni spisi.

HR-HDA-124 – Hrvatski državni arhiv, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919. VI Odio za narodnu obranu. Opći spisi Operativnog odsjeka.

HR-HDA-124 – Hrvatski državni arhiv, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919. Opći vjesnici naredbi br. 1-15 god. 1918.

HR-HDA-1426 – Hrvatski državni arhiv, Zbirka fotografija Prvoga svjetskog rata.

HR-HDA-1773 – Hrvatski državni arhiv, Fond Stjepan Sarkotić, Osobni fond Sarkotić Stjepan, Dnevnik s prilozima 1914-1918.

Objavljeni izvori

ČULINOVIĆ, Ferdo. 1968. *Dokumenti o Jugoslaviji*, Zagreb: Školska knjiga.

Militär-Schematismus. 1878. *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1879.*, Wien: K. K. Hof-und Staatsdruckerei.

Militär-Schematismus. 1879. *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1880.*, Wien: K. K. Hof-und Staatsdruckerei.

Militär-Schematismus. 1880. *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1881.*, Wien: K. K. Hof-und Staatsdruckerei.

Militär-Schematismus. 1881. *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1882.*, Wien: K. K. Hof-und Staatsdruckerei.

Militär-Schematismus. 1883. *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1883.*, Wien: K. K. Hof-und Staatsdruckerei.

Militär-Schematismus. 1883. *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1884.*, Wien: K. K. Hof-und Staatsdruckerei.

Militär-Schematismus. 1884. *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1885.*, Wien: K. K. Hof-und Staatsdruckerei.

Militär-Schematismus. 1885. *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1886.*, Wien: K. K. Hof-und Staatsdruckerei.

Militär-Schematismus. 1887. *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1888.*, Wien: K. K. Hof-und Staatsdruckerei.

Militär-Schematismus. 1888. *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1889.*, Wien: K. K. Hof-und Staatsdruckerei.

- PETRANOVIĆ, Branko, Momčilo ZEČEVIĆ. 1988. *Jugoslavija 1918/1988. Tematska zbirka dokumenata*, Beograd: Izdavačka radna organizacija „Rad“.
- Ranglisten. 1918. *Ranglisten des Kaiserlichen und Königlichen Heeres 1918*, Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckerei.
- RIBNIKAR, Peter (prir.). 1998. *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih vlada za Slovenijo 1918 – 1921. 1. del: od 1. nov. 1918. do 26. feb. 1919*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.
- Schematismus. 1909. *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1909*, Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckerei.
- Schematismus. 1909. *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1910*, Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckerei.
- Schematismus. 1910. *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1911*, Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckerei.
- Schematismus. 1911. *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1912*, Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckerei.
- Schematismus. 1914. *Schematismus für das K.u.K. Heer und für die K.u.K. Kriegsmarine für 1914*, Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckerei.
- ŠIŠIĆ, Ferdo. 1920. *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914.-1919.*, Zagreb: Naklada „Matica hrvatske“.
- ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, Marina, Zlatko MATIJEVIĆ (prir.). 2008. Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919./Izabrani dokumenti. *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, 14/1: 7–634, file:///D:/Chrome_download/Fontes_14_Nar_vijece.pdf (posjet 29. IV. 2018.).

*Novine, periodika i druga izdanja
Hrvatski narod*

Umro podmaršal Nikola pl. Ištvanović, *Hrvatski narod*, 6 (1944), 2. srpnja 1944, 5.

Nova Hrvatska

Umro podmaršal N. pl. Ištvanović, *Nova Hrvatska*, 2. srpnja 1944, 18.

Primorske novine

Riječ

Vojnik

Podmaršal Nikola pl. Ištvanović, *Vojnik*, 2. srpnja 1944, 3.

Literatura

ARALICA, Tomislav, Višeslav ARALICA. 1996. *Hrvatski ratnici kroz stoljeća*. Zagreb: Znanje.

- BALKOVEC, Bojan. 1992. *Prva slovenska vlada 1918 – 1921*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče d.o.o.
- BALLA, Tibor. 2014. Austrougarski generali hrvatskoga podrijetla u prve dvije godine velikog rata. 1914. – prva godina rata u Trojedinj Kraljevini i Austro-Ugarskoj Monarhiji. *Knjižica sažetaka izlaganja*, ur. Violeta Herman Kaurić, 20. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- BLAŽINA, Boris. 2015. Djetinjstvo i mladost Josipa Broza Tita 1892. – 1920. kroz prizmu biografija: kontradikcije, nedosljednost, politizacija, pedagogizacija. *Povijest u nastavi* 26/2: 81-123.
- ČUTURA, Dinko. 2014. Uloga i značenje 42. domobranske divizije u prvoj i drugoj Potiorekovojoj ofenzivi. U 1914. – prva godina rata u Trojedinj Kraljevini i Austro-Ugarskoj Monarhiji, prir. Violeta Herman Kaurić, 24-25. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- ČUTURA, Dinko. 2018. 42. domobranska pješačka divizija u Srbiji 1914., prema dnevniku Stjepana Sarkotića. U 1914. – prva godina rata u Trojedinj Kraljevini i Austro-Ugarskoj Monarhiji, ur. Violeta Herman Kaurić, 187-208. Zagreb: Matica hrvatska.
- DEDIJER, Vladimir. 1981. *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*, sv. 2. Rijeka: Liburnija/Mladost.
- DIMITRIJEVIĆ, Bojan, Jasmina NIKOLIĆ (ur.). 2014. *Srbija i Braničevo u velikom ratu 1914–1918 / Serbia and Branicevo district during the Great war*. Požarevac: Historijski arhiv Požarevac / Vojni arhiv.
- DUGAČKI, Vladimir. 2005. Ištvanović, Nikola. U *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 6. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- DUGAČKI, Vlatka, Krešimir REGAN. 2018. *Hrvatski povijesni atlas*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- DUGAČKI, Zvonimir. 1944. Podmaršal Nikola pl. Ištvanović od Ivanske (rukopis).
- DUIŠIN, Viktor Anton. 1939. *Zbornik plemstva u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Bosni-Hercegovini, Dubrovniku, Kotoru i Vojvodini*, sv. 2., 1. dio. Zagreb: Tiskara Ivan Rast.
- ĐUKIĆ, Filip, Marko PAVELIĆ, Silvijo ŠAUR. 2016. Hrvatska u Prvom svjetskom ratu – Bojišta, stradanja, društvo. *Essehist* 7/7: 81-86.
- GLAISE-HORSTENAU, Edmund (gl. urednik). 1930. *Austria-Hungary's last war, 1914-1918.*, sv. 1. Beč: Military Science Releases.
- HADŽIBEGOVIĆ, Iljas. 2004. *Bosanskohercegovački gradovi na razmeđu 19. i 20. stoljeća*. Sarajevo: Oslobođenje.
- HAMERŠAK, Filip. 2013. *Tamna strana Marsa / Hrvatska autobiografija i Prvi svjetski rat*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- HOUŠKA, Mladen i Romana MAČKOVIĆ. 2014. *XIII. zagrebački korpus u I. svjetskom ratu*. Sveti Ivan Zelina: Muzej Sveti Ivan Zelina.
- Hrvatska enciklopedija*. Svjetski ratovi / Prvi svjetski rat, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59137> (posjet 5. V. 2018.).
- HUZJAN, Vladimir. 2005. Raspuštanje Hrvatskog domobranstva nakon završetka Prvog svjetskog rata. *Časopis za suvremenu povijest* 37/2: 329-578.

- IVEKOVIĆ, Oton. 1917. „Prelaz preko Drine kod Batara“, <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=21156> (posjet 6. V. 2018.).
- KALEČAK Vladimir, Franc SMOLE (utvrđivanje). 1958. Austro-Ugarska. U *Vojna enciklopedija*, sv. 1. Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije.
- KALEČAK, Vladimir. 1970. Austro-Ugarska. U *Vojna enciklopedija*, sv. 1. Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije.
- KNEŽEVIĆ, Branimir. 1917. *Gledanje u vidjeno / ratovanje u Srbiji 1914. godine*. Zagreb: Dionička tiskara.
- KRANJIC, Marijan F. 2018. *Boji za Koroško 1918–1919*. <http://freeweb.t-2.net/Vojastvo/dok/boji-za-korosko-1918-1919.pdf> (posjet 21. IV. 2018.).
- KRIZMAN, Bogdan. 1961. Srpska vrhovna komanda u danima raspada Austro-Ugarske 1918, *Historijski zbornik* 14: 167-216.
- LUKIĆ, Đorđe. 1966. *Bitka na Drini*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- LUKOVIĆ, Jovan. 1959. Cerska bitka. U *Vojna enciklopedija*, sv. 2. Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije.
- LUKOVIĆ, Jovan. 1959. Drina / Bitka na Drini. U *Vojna enciklopedija*, sv. 2. Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije.
- LUKOVIĆ, Jovan. 1959. Kolubarska bitka. U *Vojna enciklopedija*, sv. 2. Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije.
- MANDIĆ, Mihovil. 1910. *Povijest okupacije Bosne i Hercegovine*. Zagreb: Matica hrvatska.
- MATIJEVIĆ, Zlatko. 2008. Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu / Osnutak, djelovanje i nastanak (1918./1919.). *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* 14/1: 35-66.
- NOVOSEL, Filip. 2010. Hrvatsko-slavonske postrojbe u sastavu austrougarske vojske za vrijeme Prvog svjetskog rata. *Scrinia slavonica* 10: 267-289.
- PAVIČIĆ, Slavko. 1943. *Hrvatska vojna i ratna povijest i prvi svjetski rat*. Zagreb: Hrvatska knjiga.
- PERIĆ, Ivo. 2000. *Hrvatski državni sabor 1848.-2000.*, sv. 2. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Hrvatski državni sabor, Dom i svijet.
- PEROVŠEK, Jurij. 1995. Vprašanje slovenskega parlamenta leta 1918. *Prispevki za novejšo zgodovino* 35/1-2: 25-33.
- POJIĆ, Milan (autor izložbe i kataloga). 2006. *Vojskovođa Svetozar Borojević 1856-1920*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- POJIĆ, Milan (ur.). 2008. *Vjesnik naredaba odjela za narodnu obranu Vlade narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba / 1918-1919*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- PRICA, Dragutin. 1958. Austro-Ugarska, Ratna mornarica. U *Vojna enciklopedija*, sv. 1. Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije.
- RIJEKA. 2018. Rijeka i naš kraj u Prvom svjetskom ratu (1914-1918.). <http://www.lokal-patrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?p=87152> (posjet 1. V. 2018.).
- STAMBOLIĆ, Slobodan. 1964. Okupacija Bosne i Hercegovine. U *Vojna enciklopedija*, sv. 6. Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije.
- SUČIĆ, Ivo. 1952. Listopadski dani 1918. na Rijeci. *Narodni list*, 30. listopada 1952.

- SUČIĆ, Ivo. 1953. Rijeka 1918.-1945. U *Rijeka* (zbornik). Zagreb: Matica hrvatska.
- ŠVAJCER, Janez J. 1988. Drugo vojno okružje. U *Enciklopedija Slovenije*, sv. 2. Ljubljana: 345-347.
- ŠVAJCER, Janez J. 1989. Vojaška organiziranost Slovencev v srbski vojski in nastanak slovenske vojske. *Zgodovinski časopis* 43/1, 65-75.
- Svjetski ratovi. 2018. Svjetski ratovi, Prvi svjetski rat, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59137> (posjet 5. V. 2018.).
- TIŠOV, Ivan. 1920. „Prelom“ slika Hrvatskog sabora 29. oktobra 1918. od profesora Ivana Tišova. *Dom i svijet* 33/23: 434.
- TOMINAC, Nikola. 2010. Hrvatsko plemstvo u Prvom svjetskom ratu. *Glasnik Hrvatskog plemićkog zbora* 8: 31-38.
- TURKALJ-GUSLAR, Grgo. 1930. *1609 dana na fronti*. Zagreb: Knjižara „Kanadskog Glasnika“.

Prilozi

Prilog 1

*Zamolba građana Karlobaga za pomoć u svezi s dostavom hrane.*⁹⁸

Karlobag, 10. travnja 1918.

Preuzvišenom gospodinu Nikoli pl. Ištvanoviću, podmaršal.

U velikoj neprilici i u teškom položaju s kojeg nam se ugrožava životni opstanak, dolazimo Vašu preuzvišenost zamoliti, da bi ste blagoizvolili priteći nam u pomoć, ufajući se u Vašu dobrotu i pravednost, stalni smo za uspjeh koji će Vašim nastojanjima sjegurno uslijediti.

Bilo bi suviše razglabati i dokazivati kako primorac i podgorac bez razlike staleža počam od Rijeke pa do Karlobaga živi, jer ga odasvud okružuje goli studeni velebitski kamen, čemu ste Vi sam najbolji svjedok, a tek po rijetkim mjestima vidi se mala livadica ili ograda poput oaza u Sahari, što je krčenjem velike hrpe kamenja umjetno stvoreno.

Uz to već nekoliko godina uzastopce velika nevremena, suše, pa narod koji je sijeme bacio u zemlju, nije ni njega dobio, buduć je sve izgorjelo.

Trgovina, od koje je primorac prije živio, propala je, pa je spao na to, da se iz 33 dkgr. kukuruza dnevno dobivenog iz „aprovizacije“, uzdržava, a novac za to najviše smaže iz prodaje vlastitog blaga i državnih potpora, a koji niti toga nema, stradava.

---

⁹⁸ AOD, Nikola pl. Ištvanović, fascikl 1.

Mjeseca siječnja dobivalo samo 1 kg bijeloga brašna po osobi, pa se može reći, da od Božića do danas kruha jeo nije. Kakova je to porazna činjenica za razvitak ljudskog društva i narodnog gospodarstva, naročito male djece, staraca i majka, bez kruha biti, suviše je obrazlagati.

Mi smo bili uvjereni, kada nam se na „aprovizaciji“ ne dijeli brašno za kruh, da ga se sijegurno ne može dobiti i da oblasti ne ćemo uznemirivati, da nam dade ono, što je nemoguće dati i nastojali smo sami tomu pomoći i doskočiti.

Obratili smo se na prijatelje i poznate, a i sami smo bili osobno u Slavoniji i Hrvatskoj, da predusretne bjeđu do nove žetve. Tako je svaka obitelj skucavši svoju prištednju od prodanog blaga i potpore, nekoji se i zadužili kod imućnijih trgovaca, a nekojima su trgovci naručili sami, kao što su im i prije rata kreditirali robu i hranu za čitavu godinu.

Tako je svaka obitelj naručila po nekoliko paketa već prema broju osoba do nove žetve, da uzdrži sebe i marvu. Ovako složeni svi među sobom da si pomognemo, predali smo naše pošiljke živežnih namirnica kr. poštanskim uredima, koji su po visokoj ministarskoj naredbi g. ministra trgovine, ovo bili obavezani preuzimati i strankama izručivati.

Ne imajući dovoljno vrećica koje smo za skupe novce nabavili, upotrebili smo kućno rublje za vrećice, samo da do živežnih namirnica dodjemo, jer je platna nemoguće dobiti, niti naplatiti.

Najednoč iznenada, kada su već naše pošiljke bile u Rijeci i pridolazile po malo, riječka mađarska pogranična policija zaplijenila je naše pošiljke živežnih namirnica u Rijeci. Prema verzijama, u koliko odgovaraju istini čujemo, da ista radi sada u sporazumu sa preuzvišenim gospodinom hrvatskim banom.

Tako eto policajna vlast iz poštanskog ureda, koji je preuzeo naše pošiljke uz obvezu da nam ih preda, oduzmlje ih pod navodom sumnje, da smo ih htjeli u lihvarske svrhe upotrebiti.

Oči svih nas uprte su u Vašu pravednost preuzvišeni gospodine i molimo Vašu dobrotu, da bi ste blagoizvolio kod visokog ministarstva zauzeti se za nas, da nam se pošiljke izruče kako su naslovljene i poslane, jer je i onako visoko ministarstvo trgovine izdalo novu naredbu, da kr. poštanski uredi do uključivo 27/3. 1918. ne smiju više pošiljaka sa živežnim namirnicama preuzimati. Tako bar ono što je pošta do 27/3. t.g. preuzela, da nam se izruči.

Smjerno potpisani puni nade preporučamo se Vašoj preuzvišenosti najtoplije uz veleštovanje.

Opaska

Radi kratkoće vremena, šalje se ovo, ako je potrebno slijede naknadno još 1000. potpisa obitelji.⁹⁹

Josip Budak Ignacem, Karlobag.

⁹⁹ Ukupno je potpisana 71 osoba.

Odgovor, 13. travnja 1918.

Zaplijenjeni paketi biti će u najkraćem vremenu tamo priposlani o čemu umoljavam sve na molbi potpisane obavijestit.

Ištvanović podmaršal m.p.

Prilog 2

Komanda

POZIV PUČANSTVU RIJEKE I SUŠAKA¹⁰⁰

Žalostan i prijezira vrijedan slučaj od 23. ds, Mts. se ne smije više ponoviti.

Vojnici garnizona primili su zaduženje od svih napada štititi živote i imovinu sugrađana, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i održavati javni red i mir. Povrede mira, krađe, provale ili pljačke nad bilo čijim vlasništvom se ne smiju događati i protiv svake individue koju se zatekne u vršenju ovih radnji, bilo građanin ili vojnik, primijenit će se bezobzirna uporaba oružja.

Građani! Vama pristupam i pozivam Vas u Vašem interesu i u interesu javnog reda i mira da podupirete vojsku pri ispunjavanju njenih teških zadaća, niti jedan izgrednik i niti jedan razbojnik nebi trebao biti toleriran s Vaše strane i pri tome dobivati sklonište i hranu.

Pomozimo si međusobno i držimo se zajedno, kako bismo svoje živote i imovinu osigurali i živjeli u miru.

Ištvanović, podmaršal Nikola

Prilog 3

Ljubljana, dne 19. januara 1919

Predsednik narodne vlade SHS u Ljubljani

Pr. Gospod

Nikola pl. Ištvanović, podmaršal v Zagrebu

Za Vaše prijazno pismo ob slovesu iz Ljubljane preimate srčano zahvalo. Obžalujem da Vam je bilo usojeno tako kratek čas delovati v prestolnici Slovenije.

---

¹⁰⁰ U Državnom arhivu u Rijeci ova je zapovijed sačuvana u njemačkom i talijanskom izvorniku, s razlikom u naslovima, no sadržajno su potpuno identične. Prijevod s njemačkog na hrvatski: Tomislav Krušić; prijevod s talijanskog na hrvatski: Lucio Vidotto.

Prevezli pa ste povelstvo II. Vojnega okrožja v najbolj kritičnem času, ko je pretila slovenskim pokrajinama od vračajočega se vojaštva največja nevarnost; da je šla ta velika nestvarnost tako srečno mimo nas, se imamo zahvaliti tudi Vašemu odličnemu sodelovanju. In tudi v vseh drugih ozirih je bila narodna vlada srečna, da je videla na čelu tukajšnjega vojnega okrožja tako previdnega in v osebnem občevarju prijaznega poveljnika. Počaščam se Vam, gospod podmaršal, izreči svoje in narodne vlade najtoplejšo zahvalo za vse, kar ste v kratkem času Svojega bivanja v Ljubljani stvorili dobrega za slovenski narod.

S izrazom najodličnejšega spoštovanja beležim Vam, gospod podmaršal vedno udani.

Pogačnik v. r.

The Forgotten General Nikola pl. Ištvanović

Field Marshal Lieutenant Nikola pl. Ištvanović, is one of two hundred Austro-Hungarian high-ranking officers of Croatian origin. He was the commander of the 83rd Brigade in the 42nd Division, one of the best-known Croatian historical armed units. Moreover, in 1918 he was one of the dozen highest-ranking officers in the newly-formed State of Slovenes, Croats and Serbs as well as the officer responsible for the prevention of the Italian occupation of Slovenia, and yet he has remained in the margins of academic interest. Therefore, this paper presents his life and military path with special focus on the Austro-Hungarian attack on Serbia in 1914 and the Italian advances towards Slovenian lands in 1918.

The key sources used in the writing of this paper included his personal documents and other materials kept in the Dugački family archives consisting of several photo albums, various military maps and one filing folder with numerous clips compiled from various newspapers of that period as well as death certificates, birth certificates and other materials. Moreover, materials from the Croatian State Archives, the Archives of the Republic of Slovenia and the schematism of the Austro-Hungarian army were used to track Ištvanović's military progress from a cadet warrant officer in 1878 to the rank of a field marshal lieutenant in 1917. His military career started immediately after he completed his education at the Military Academy in Bratislava on 19 September 1878 when he was ranked cadet warrant officer and was appointed to Bosnia and Herzegovina. In 1879 he was ranked lieutenant and in 1885 first lieutenant. In 1890 he was ranked captain; in 1900 major; in 1905 lieutenant colonel and in 1907 he was ranked colonel and commander of the 25th Home Guard Infantry Regiment under the 83rd Brigade of the 42nd Home Guard Division.

With respect to his high reputation and in accordance with his rank, in 1910 Nikola Ištvanović was awarded a Hungarian and Croatian title of nobility “od Ivanske” and in 1912 he was appointed to the rank of general to Zagreb’s 7th Home Guard. In 1913 he became commander of the 83rd Brigade in the 42nd Infantry Division as major general; in 1915 he was appointed commander of the 5th Marine Corps and in 1917 he became field marshal lieutenant.

He was one of the four senior officers who participated in the ceremonial session of the Croatian Parliament on 29 October 1918 where the union between the Triune Kingdom of Croatia, Dalmatia and Slavonia with Hungary and Austria was annulled and the Kingdom was annexed to the State of Slovenes, Croats and Serbs. Consequently, he participated in the formation of its army as the commander of the Second Military Section, headquartered in Ljubljana.

Therefore, the aim of this paper is to complete the picture of the events in these areas during the First World War and to highlight the important role of Field Marshal Lieutenant Ištvanović during that period as well as in the events that occurred immediately after the War.

Key words: Nikola pl. Ištvanović, Austria-Hungary, military commander, World War I.

Ključne riječi: Nikola pl. Ištvanović, Austro-Ugarska, vojni zapovjednik, Prvi svjetski rat.

Vlatka Dugački
Leksikografski zavod Miroslav Krleža
Frankopanska 26, HR-10000 Zagreb
vlatka.dugacki@lzmk.hr

Krešimir Regan
Leksikografski zavod Miroslav Krleža
Frankopanska 26, HR-10000 Zagreb
kresimir.regan@lzmk.hr

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

50

BROJ 1

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2018.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 50, broj 1

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Vesna Vlahović Štetić

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Izvršni urednik / Executive Editor

Nikola Anušić

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by
Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout
Marko Maraković

Lektura / Language editors
Marijana Ivić (hrvatski / Croatian)
Dražen Nemet (engleski / English)

Tisak / Printed by
Tiskara Zelina, Sv. Ivan Zelina

Naklada / Issued
200 primjeraka / 200 copies

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*